

Nepoštivanje medijskih etičkih kodeksa i propisa u objavama hrvatskih internetskih portala

Čakmak, Ivona

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Academy of Arts and Culture in Osijek / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Akademija za umjetnost i kulturu u Osijeku**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:251:654297>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-10**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Academy of Arts and Culture in Osijek](#)

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
AKADEMIJA ZA UMJETNOST I KULTURU
ODSJEK ZA KULTURU, MEDIJE I MENADŽMENT
PREDDIPLOMSKI STUDIJ
KULTURA, MEDIJI I MENADŽMENT

IVONA ČAKMAK

**NEPOŠTIVANJE MEDIJSKIH ETIČKIH
KODEKSA I PROPISA U OBJAVAMA
HRVATSKIH INTERNETSKIH PORTALA**

ZAVRŠNI RAD

MENTOR: izv. prof. dr. sc. Ivica Šola

SUMENTOR: Tomislav Levak, predavač

Osijek, 2022.

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
AKADEMIJA ZA UMJETNOST I KULTURU
ODSJEK ZA KULTURU, MEDIJE I MENADŽMENT

TEMA:

PRISTUPNIK:.

TEKST ZADATKA:

Mentor:

Predsjednik Odbora za završne i diplomske ispite:

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

AKADEMIJA ZA UMJETNOST I KULTURU

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja, Ivona Čakmak, potvrđujem kako je moj završni rad pod naslovom *Nepoštivanje medijskih etičkih kodeksa i propisa u objavama hrvatskih internetskih portala* te mentorstvom izv. prof. dr. sc. Ivice Šole i sumentorstvom Tomislava Levaka, predavača, rezultat isključivo mogega vlastitog rada, te se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem kako niti jedan dio rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranog rada pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem kako nijedan dio ovoga rada nije iskorišten za bilo koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanove.

U Osijeku, _____

Potpis _____

SAŽETAK

Slika današnjega suvremenog i globaliziranog svijeta i društva dobrim dijelom ovisi o medijima i novinarima koji bi morali odgovorno provoditi svoj posao i dužnost!

Novinarska etika usmjerava navedenu odgovornost prema moralno prihvatljivom i kvalitetnom profesionalnom djelovanju svakog novinara. Diljem svijeta brojna novinarska društva i medijske organizacije, donijeli su i vrlo često donose svoje nove kodekse i pravila, kako bi mogli zadovoljiti potrebe publike. Sasvim je jasno, kako u tom duhu novinari svoj posao i dalje moraju obavljati profesionalno i moralno. Bez obzira na to, velik broj domaćih, ali i svjetskih medija sve više „zagađuje“ medijski prostor temama koje su nevažne i neprovjerene. Tu se vrlo često javlja problem nepoštivanja novinarske etike, a samim tim dolazi i do narušavanja i profesionalnosti struke.

U drugom dijelu ovoga rada, promatrano je nepoštivanje medijske etičnosti na internetskim dnevno-informativnim portalima u Hrvatskoj. U sklopu toga, izneseni su odabrani primjeri iz kojih je vidljivo nepoštivanje i kršenje medijske, odnosno novinarske etike. Ovdje govorimo i o pitanju profesionalnosti na koje je reagiralo i istodobno prijavilo Hrvatsko novinarsko društvo (HND), kao krovna organizacija hrvatskoga novinarstva.

Cilj je ovoga završnoga rada, ukazati na važnost poštivanja i definiranja etičkih načela rada novinara. Također, cilj mu je ukazati na promicanja profesionalnog novinarskog djelovanja. Svakako, u ovome je završnome radu ukazano i na nepoštivanje i kršenje novinarske djelatnosti. Nažalost, svjedoci smo u svakodnevnom konzumiranju različitih medija, kako je kršenje sve prisutnije. Ovaj će završni rad svoju konačnu realizaciju dobiti kroz pregled dostupne građe. Nadalje, iz navedenih primjera će se definirati i prepoznato neetičnost kodeksa i propisa u objavama internetskih portala. Završni se rad vrlo jasno i često oslanja na primjere iz prakse, koje je kao neetične istaknulo i Hrvatsko novinarsko društvo (HND). Osnovni cilj cjelokupnoga završnoga rada, svakako je uočavanje elemenata koji ukazuju na nepoštivanje i kršenje novinarske etike. Kao posljedica toga javlja se i pad razine profesionalnog standarda. I na kraju, kao osnovni problem javlja se nedovoljna informiranost krajnjeg korisnika informacije, bez obzira je li to čitatelj, slušatelj ili gledatelj.

Potpuno je jasno kako je u ovom Radu najveći naglasak stavljen na konzumente internetskih portala. Kako je Internet kao medij sveprisutan u pružanju informacija, često vrlo mladim, a

ponekad i malodobnim osobama, nužno je svijest o njegovom konzumiranju staviti na vrlo visoku razinu. Kako bismo odgojili odgovornog konzumenta informacija s internetskih portala, nužno je u sve uključiti roditelje, odgajatelje i sve relevantne dionike šire zajednice. To je jedini ispravni i pravi put kojim se dobiva zrelog korisnika.

Ključne riječi: etički kodeksi, internetski portali, mediji, novinari, novinarska etika, senzacionalizam.

SUMMARY

The image of today's contemporary and globalized world and society largely depends on the media and journalists, who are expected to responsibly carry out their work and duties. Journalistic etiquette steers the aforementioned towards morally acceptable and quality professional conduct. Around the world, numerous journalistic societies and media organizations have been adapting their codices and rules so that they can meet the needs of the audience. Therefore, journalists are also expected to carry out their duties accordingly. Regardless, various domestic and international media is increasingly "contaminating" the media space with trivial subjects, frequently defying professional etiquette.

In the second part of this paper, non-compliance with media ethics on internet news portals in Croatia was observed. Within this framework, select examples of non-compliance and violations of media or journalistic ethics and professionalism were provided. The examples were registered and reported by the Croatian Journalists' Association (HND) which is the umbrella organization of Croatian journalism.

The aim of this paper is to indicate the importance of respecting and defining ethical principles and promoting professional journalistic conduct, as well as to shed a light on surging journalistic misconduct. It will be obtained by reviewing seminal literature and examples in which the disobedience of codices and regulations is clearly recognized in the postings of internet portals. Furthermore, the paper is often based on examples which were deemed as unethical by the Croatian Journalists' Association. The main goal of the paper is examining the elements signaling deviations from journalistic etiquette, ultimately resulting in a decline of professional standards. Lastly, the main problem arises due to misinformed media consumers.

This paper predominantly highlights the perspective of online media consumers. The prevalence of the internet in the spreading of information necessitates the awareness of all consumers. The only way of raising an aware consumer is through the inclusion of parents, guardians, and all other relevant figures throughout society.

Keywords: ethical codes, internet portals, media, journalists, journalistic ethics, sensationalism.

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
1.1. Predmet i cilj rada.....	2
1.2. Metodologija rada.....	2
1.3. Struktura rada	3
2. <i>ONLINE</i> MEDIJI I INTERNETSKI DNEVNO-INFORMATIVNI PORTALI	4
2.1. Online novinarstvo	6
2.2. Razvoj online novinarstva u Hrvatskoj	7
2.3. Karakteristike internetskih medija i dnevno-informativnih portala	8
3. ETIČKI KODEKS HRVATSKOG NOVINARSTVA.....	12
3.1. Hrvatsko novinarsko društvo.....	13
3.2. Kodeks časti hrvatskih novinara.....	15
4. ZAKONSKA I MEDIJSKA REGULATIVA.....	18
4.1. Sloboda medija	18
4.2. Medijska načela i obveze.....	20
4.3. Prava i obveze medija.....	20
4.4. Zakon o elektroničkim medijima.....	21
4.5. Ostali relevantni medijski zakoni u Hrvatskoj	23
5. NEETIČNOST U OBJAVAMA DNEVNO-INFORMATIVNIH PORTALA	25
5.1. Primjeri neetičnosti na dnevno informativnim portalima prema zaključcima HND-a 27	
6. ZAKLJUČAK.....	34
POPIS LITERATURE	36

1. UVOD

U ovome radu bit će objašnjeno što uključuje profesionalno novinarsko djelovanje. Također će odgovoriti na pitanja što je skup dužnosti, nadalje propituje što 21. stoljeće nosi sa sobom, a da utječe na novinarstvo kao profesiju, informiranje i kako današnjica “odgaja“ novinare, ali i korisnike.

Novinarstvo se razvijalo kroz mnogo godina te je prošlo i još uvijek prolazi kroz brojne faze. Na svojim počecima masovni su se mediji, primjerice, pojavljivali u obliku tiska, kasnije se kao najpoznatije vrste razvijaju radio i televizija, dok danas, u suvremenom dobu, uglavnom vladaju novi mediji, među kojima i *online* sadržaji i internetski portali. Napredovanje u idejama i postavkama, nove tehnologije i trendovi te novi oblici komunikacije s publikama i korisnicima obilježili su razvoj medija te su ih uglavnom učinili takvima kakvi oni jesu danas. Novinarska etika se također transformirala kao i profesionalno novinarsko djelovanje. No, i danas je nužno da novinari svoju dužnost prenošenja informacija obavljaju odgovorno i svjesno bez obzira na to jesu li oni javni djelatnici, čuvari demokracije ili „četvrta vlast“, što su samo neki od njihovih popularnih naziva. Unatoč tome što se novinarska etika postavlja kao jedno od glavnih načela u novinarstvu, brojne transformacije s vremenom uzrokovale su i promjene pa danas nije rijetkost naići na kritike upućene medijima koje se odnose upravo na njegovu etičnost, kodeks i profesionalnost.

S jedne strane suvremeni mediji danas imaju veliku moć i utjecaj na stvaranje stavova i mišljenja. S druge strane, postavlja se pitanje jesu li ta moć i utjecaj okrenuti u moralnom i dobrom smjeru. Diljem svijeta brojna novinarska društva i medijske organizacije donijeli su i donose svoje kodekse i pravila kako bi mogli zadovoljiti potrebe publike, ali i kako bi novinari svoj posao mogli i dalje obavljati profesionalno i moralno. Bez obzira na to, velik broj domaćih, ali i svjetskih medija sve više „zagađuje“ medijski prostor temama koje su nevažne, uz paralelno često nepoštivanje novinarske etike, čime narušavaju profesionalnost svoje struke. Upitna sloboda medija, komercijalizacija te nedovoljna profesionalnost narušavaju profesionalnost i etičnost te dovode do izostanka istih. Navedene pojave rezultat su činjenice kako mnogi mediji ustvari predstavljaju samo još jednu masovnu industriju koja za jedan od glavnih ciljeva ima zaradu, a novinari su samo mali dio te „mašinerije“ koja nerijetko primarno ne informira javnost nego faktički prodaje senzacionalističke informacije konzumentima.

1.1. Predmet i cilj rada

Cilj je ovoga završnog rada ukazati na važnost poštovanja i definiranja etičkih načela te promicanja profesionalnog novinarskog djelovanja, ali i na nepoštivanje i kršenje istih koje je danas, na žalost, sve prisutnije. Predmet ovoga rada je proučavanje novinarske etike koja bi trebala predstavljati temelj spomenute profesije.. Jednako tako, pomoću primjera nastoji se ukazati na probleme koji su aktualni u novinarstvu i medijima, a koji se tiču nepoštivanja kodeksa, etike i profesionalnosti. S ciljem stjecanja uvida u aktualno stanje hrvatskih dnevno-informativnih portala, izneseni su odabrani primjeri objavljenih medijskih sadržaja koje je kao neetične istaknulo i osudilo i Hrvatsko novinarsko društvo, a s nakanom uočavanja elementa koji bi ukazivali na nepoštivanje novinarske etike, odnosno pad razine profesionalnih standarda. Hrvatsko novinarsko društvo uočilo je više slučajeva nepoštivanja i kršenja novinarske etike u člancima koji su se mogli pronaći na različitim dnevno-informativnim portalima u Hrvatskoj, a oni su ukratko prikazani u petom poglavlju ovoga rada.

1.2. Metodologija rada

Prigodom formuliranja i prezentiranja rezultata pregleda dostupne literature, u ovom završnom radu koriste se odgovarajuće kombinacije nekih znanstvenih metoda od kojih se navode one najznačajnije i najučestalije (Milas, 2005.). Prilikom uporabe metoda istraživanja koristili su se relevantni stručni članci, knjige i ostala dostupna literatura domaćih, ali i inozemnih autora, koja se vezala uz područje istraživanja ovog rada, odnosno teme nepoštivanja medijskih i novinarskih etičkih kodeksa i propisa u objavama hrvatskih dnevno-informativnih portala. Korištene metode tokom pisanja ovoga završnog rada su (Milas, 2005.):

- Metoda analize,
- Metoda sinteze,
- Metoda indukcije,
- Metoda komparacije,
- Metoda generalizacije.

Metodom analize složeni se zaključci znanstvenog istraživanja raščlanjuju na jednostavnije dijelove. Korištenjem metode sinteze predstavlja se spajanje, jednostavnih elemenata u jednu jedinstvenu cjelinu. Deskripcija predstavlja jednostavno opisivanje činjenica. Metoda indukcije omogućuje da se na temelju pojedinačnih činjenica donose općeniti zaključci. Komparativna metoda odnosi se na usporedbu istih ili srodnih činjenica, procesa, pojava ili odnosa te na utvrđivanje njihovih međusobnih sličnosti u ponašanju i intenzitetu te razlika koje među njima postoje. Metoda generalizacije koristi se u zaključku ovog završnog rada (Milas, 2005.). Ona je misaoni postupak kojim se pomoću jednog pojma dolazi do općenitijeg koji je po stupnju viši od pojedinačnih.

1.3. Struktura rada

Struktura završnoga rada sastoji se od šest glavnih poglavlja, od kojih su gotovo sva dodatno podijeljena u određena potpoglavljja. Prvo je poglavlje uvod u završni rad, u kojemu se definiraju područje rada, predmet i cilj rada, metodologija i struktura završnog rada. Drugo poglavlje bavi se dnevno-informativnim portalima i njihovim specifičnostima, treće poglavlje analizira važeći etički kodeks hrvatskog novinarstva, četvrto se bavi zakonskom i medijskom regulativom, dok se u petom poglavlju prikazuje kako izgleda neetičnost u odabranim objavama internetskih portala. Posljednje, šesto poglavlje ujedno predstavlja i zaključak završnog rada.

2. *ONLINE* MEDIJI I INTERNETSKI DNEVNO-INFORMATIVNI PORTALI

Današnji značaj medija u društvu je nemjerljiv jer su sve aktivnosti na raznim poljima društva, od obitelji, politike do kulture, povezani sa medijima. Naime, mediji imaju moć da oblikuju društvenu stvarnost i da odrede društvene odnose i kreiraju novi oblik kulturnih obrazaca (Vučetić i Radovanović-Šarenac, 2018.). Krajem 20. stoljeća zbog razvoja društva i usavršavanja elektroničkih sustava komunikacije dolazi do pojavljivanja novih oblika medija koji su poznati pod nazivom treći mediji.

Zakon o medijima u članku 1. navodi kako su mediji novine i drugi tisak, te televizijski i radijski program, programi novinskih agencija i elektronička publikacije te teletext i drugi oblici dnevnih ili periodičnih objava koji su oblikovani od strane urednika i koji mogu sadržavati prijenos glasa, zvuka ili slike (Narodne novine, 2013.).

Mediji se mogu podijeliti na elektroničke i na tiskane medije odnosno na tradicionalne i suvremen oblike medija. „Prema Članku 2. Zakona o elektroničkim medijima, elektronički ili online mediji obuhvaćaju audiovizualne programe, radijske programe te elektroničke publikacije.“ (Narodne novine, 2021.). Online mediji definiraju se kao *web* stranice koje imaju cilj da informiraju korisnike neovisno o tome jesu li informacije političke, zabavne ili nekog drugog sadržaja te neovisno o tome da li se radi o digitalnom izdanju klasičnih oblika medija ili o posve novom mediju (Brautović, 2011.). Zaključuje se kako današnje, suvremeno doba donosi i novi pojam, već svima poznate - *web* stranice koje nerijetko zamjenjuju radio ili televiziju. Korisnicima su spomenute stranice lako dostupne.

Vidljive su dvije glavne razlike koje se javljaju kod klasičnih i online medija, a to su prije svega njihov izvor novosti i način na koji prezentiraju novosti. Sada urednici ili producenti nemaju potpunu kontrolu nad sadržajem koji se nalazi u online okruženju te ne odlučuju oni koje će se novosti objaviti niti kako će se objaviti: „Online mediji, u odnosu na klasične, tradicionalne medije, imaju svoje prednosti, ali i nedostatke. Glavna je prednost nestanak ograničenja kao što su vrijeme i prostor jer online mediji preko interneta imaju globalni doseg te se sadržaj može objaviti neposredno nakon događaja o kojem se izvještava ili čak uživo, u stvarnom vremenu.“ (Brautović, 2011.: 14.). Živimo užurbanim načinom života te je zbog toga važno informaciju što prije podijeliti s javnošću. Mnoge medijske kuće se natječu tko će prije doći do izvora informacije.

Kao glavni nedostatak navodi se način na koji se novosti danas mogu isporučivati korisnicima, naime kako bi se takvom obliku informaciju moglo pristupiti nužno je posjedovati uređaj koji ima internetsku vezu. Postoje četiri modela online medija (Brautović, 2011.):

- „Dvadeset-četverosatni model,
- Model oglasni prostor zajednice,
- Nadomjesni model,
- Ekskluzivni model.“

Online mediji koji objavljuju sadržaje koji nisu objavljeni ni na jednom drugom mediju koriste ekskluzivni model (engl. *exclusive news site model*) koji zapravo predstavlja izuzetno skup i ekonomski teško održiv model. Novi mediji iz temelja mijenjaju odnos koji je uspostavljen između novinara, odnosno izvora vijesti i njihovih potrošača. Kod novih se medija javlja potrebitost interakcije, odnosno korisnici internetskih vijesti ne mogu biti pasivni konzumenti već se od njih potražuje da sami odabiru i odlučuju, cijelo vrijeme dok pretražuju internet: „Za razliku od tiskanih medija gdje potrošač mora odlučiti što kupiti, što čitati, kada i kojim redoslijedom, kod novih medija i internetskih vijesti korisnik nije ograničen na pregledavanje sadržaja jedino tog proizvoda te su također korisniku na internetu dostupni primarni izvori informacija vijesti.“ (Rudin i Ibbotson, 2008.: 95.).

Razvoj je interneta omogućio internetske stranice koje zamjenjuju tiskane medije, televizijski ili radio program: “Neki od dnevno informativnih internetskih portala samo su produžetak njihovog tiskanog, radijskog ili televizijskog izdanja, dok su neki od portala samostalni mediji koji se publiciraju jedino u obliku internetske elektroničke publikacije...” (Benković i Balabanić, 2010.:44.)

Veliki broj autora glavne razlike između interneta i tradicionalnih medija vide u pojmovima interaktivnosti, multimedijalnosti, nelinearnosti, povezanosti i arhiviranosti (Benković i Balabanić, 2010.). Tim pojmovima Brautović (2006.) je pridodao i neposrednost (vrijeme koje je prošlo od događaja do objave priloga o njemu), odnosno pojam izvornosti (je li izvorni tekst ili je prilog prenesen s nekog drugog medija). Također, Brautović je pokazao kako je razina prisutnosti navedenih elemenata u određenoj internetskoj publikaciji povezana s razinom njezine posjećenosti (internetske stranice koje u većoj mjeri koriste karakteristike koje pruža jedino internetski medij ostvaruju veću razinu posjećenosti).

2.1. Online novinarstvo

Internetsko ili online novinarstvo podrazumijeva prenošenje informacija putem interneta, odnosno podrazumijeva postojanje globalne međusobno povezane mreže koja pruža trenutnu i decentraliziranu mogućnost globalnog komuniciranja. Online novinarstvo predstavlja prezentiranje novosti na World Wide Webu ili drugim internetskim servisima, što uključuje novosti koje nude tradicionalno novinske agencije te netradicionalni izvori, kao internetski provajderi, elektronički oglasni prostor, web magazini i diskusijske liste (Brautović, 2011.).

Online novinarstvo približno je slično kao novinarstvo koje se koristi u tradicionalnim medijima, ali ima i specifičnosti koje ga razlikuju od spomenutih tradicionalnih medija. Online novinarstvom se na novi, specifičan način prezentiraju novosti u skladu s karakteristikama interneta posredstvom online medija (Brautović, 2011.).

Online novinarstvo nudi neposrednost koju klasični mediji ne mogu postići u četiri važna pitanja:

- Raznovrsnosti, širenju, kontekstu i kvaliteti.

Po pitanju raznovrsnosti, online novinarstvo je u prednosti u odnosu na tradicionalne medije jer su najvažnije priče obrađene na takav način da nude veliki broj različitih ljudi i mnoštvo događaja vezanih za temu (Brautović, 2011.). Također, prednost online novinarstva je što se napisane pogreške vrlo lako mogu ispraviti.

2.2. Razvoj online novinarstva u Hrvatskoj

Pojava i razvoj internetskog ili online novinarstva u Hrvatskoj povezana je uz osnivanje CARNeta ne tako davne 1992. godine koji je spojen na svjetsku računalnu mrežu, a kojeg je pokrenulo Ministarstvo znanosti i tehnologije (Brautović, 2010.). Hrvatska je pratila trendove razvoja internetskog novinarstva u SAD-u i Zapadnoj Europi, pa su se tako u Hrvatskoj već 1993. i 1994. godine počeli pojavljivati prvi online mediji i web stranice:

Byte i Bug su bile prve tiskovine koje su imale svoje internetsko izdanje u Hrvatskoj, a to su bili znanstveni portali koji su osnovani 1993. Godine 1994., Hrvatska radiotelevizija (HRT) je pokrenula svoje internetsko izdanje, web stranicu HRT web koja je na medijskoj sceni nastupila kao potpuno novi medij. Do 1998. godine bio jedan od najvažnijih i najposjećenijih portala u Hrvatskoj, zbog Domovinskog rata koji je bio u tijeku. Navedenu web stranicu HRT-a pokrenuo je Odjel informatike HRT-a kojoj je prvotna namjena bila prezentacija HRT-a, odnosno prezentacija proizvodnje i emitiranja radija i televizije.

U Hrvatskoj je do 1998. godine bilo tek dvanaest tiskovina koje su imale svoje online izdanje na internetu dok je u to doba njih više od dvjesto izlazilo u tiskanom obliku u Hrvatskoj. (Brautović, 2010.). Nakon pokretanja stranice Izbori.net davne 1999. godine dogodio se najveći pomak u online medijima u RH, jer dotada niti jedan online medij nije postao toliko popularan i utjecajan. Naime, na dan izbora 3. siječnja 2000. godine stranica je imala više od 100 tisuća posjeta. Navedena Web stranica Izbori.net ostvarila je veliki uspjeh, a urednik je bio Matija Babić koji je kasnije pokrenuo još dva vrlo uspješna online medija:

- Online.hr, 2001. godine
- Index.hr, 2002. godine (Brautović, 2011.)

Internet je veliki izvor informacija za sve novinare različitih medija te na taj način pomalo preuzima ulogu informativne agencije, a novinari koji rade za internetske portale, moraju svoj rad u što većoj mjeri uskladiti s karakteristikama internetskog medija što dovodi do novog oblika novinarstva (internetsko novinarstvo), a kako danas uglavnom svi tradicionalni mediji imaju i svoje internetske inačice, može se govoriti i o novim modelima novinarskih redakcija, jer se informacija prvobitno namijenjena za objavu putem nekog tradicionalnog medija mora istovremeno prilagoditi i za objavljivanje na internetu (Benković i Balabanić, 2010.).

„U 2000. godini pokrenut je i sportski online medij Sportnet.hr, koji je iste godine nagrađen dvjema nagradama za najbolju web stranicu. Jedan od prijelomnih trenutaka za hrvatske online medije dogodio se 2004. godine kada je Index.hr objavio članak s popratim fotografijama u kojemu navodi kako posjeduje amaterski porno uradak hrvatske pop pjevačice Severine Vučković.“ (Brautović, 2010.: 29.). Na taj su se način drugi mediji poslužili online izvorom kao izvorom za svoju vijest. U informativnom smislu korištenje interneta poraslo je, u to doba prethodno pojašnjene afere, za otprilike 20% pa se tako broj korisnika gotovo podvostručio.

Uglavnom, internetski medij je zbog svojih interaktivnih mogućnosti od samih svojih početaka vodio pojavi javnog novinarstva (Benković i Balabanić, 2010.), a smatra se kako će javno novinarstvo biti izazov građanima da komuniciraju, kako međusobno tako i s medijima kao zabrinuti i zainteresirani građani (Benković i Balabanić, 2010.).

2.3. Karakteristike internetskih medija i dnevno-informativnih portala

Način prezentiranja sadržaja na internetu prolazi tri razvojne faze (Benković i Balabanić, 2010.):

- U prvoj fazi prevladava prezentacija sadržaja koja je preuzeta od stranih medija
- U drugoj fazi se uključuje i originalan sadržaj s poveznicama, pri čemu se rabe interaktivne mogućnosti interneta poput pretraživanja i mogućnosti personalizacije
- U trećoj fazi se sadržaj dizajnira posebno za web kao novi komunikacijski medij online zajednice

„Glavne karakteristike internetskih medija koji su ujedno i distinktivni elementi u odnosu na tradicionalne medije su interaktivnost, multimedijalnost, nelinearnost, povezanost, arhiviranost, neposrednost i izvornost.“ (Benković i Balabanić, 2010.: 45.).

Brautović (2011.) navodi kako se tu još mogu dodati i sudioništvo korisnika, koji više ne žele biti pasivni promatrači, već aktivni stvaratelji sadržaja. „Tematika zanimljiva publici i način njezine novinarske obrade, uz vješto korištenje navedenih komparativnih prednosti internetskog medija, mogu se smatrati glavnim preduvjetom dobre posjećenosti svakog dnevno informativnog internetskog portala.“ (Benković i Balabanić, 2010.: 45.).

Interaktivnost se ističe kao temeljni razlog popularnosti interneta i navodi se kao temeljna karakteristika interneta, a upravo je interaktivnost najveća prednost novih medija. Dva su osnovna tipa interaktivnosti interneta:

- „Korisničko-korisnička interaktivnost (eng. *user-to-user*) koja podrazumijeva interaktivnost između dvije ili više osoba koje se računalom koriste samo kao alatom za međusobnu komunikaciju,
- Korisničko-računalna interaktivnost (eng. *user-to-system*) koja podrazumijeva interakciju sa samim računalom.“ (Brautović, 2011.: 45.).

Online mediji karakterizirani su i s dvosmjernom komunikacijom, a veliki broj online medija sve više ostavlja prostora svojim korisnicima da ostvaruju interakcije kroz razmjenu rasprave, komentara, ocjenama sadržaja ili njegovim kreiranjem te postavljanjem raznih pitanja, sudjelovanjem u kvizovima i anketama ili samo s udruživanjem na društvenim mrežama. Mediji su ti koji korisnike potiču da sudjeluju u stvaranju vijesti te im nerijetko znaju nuditi i novčane nagrade, ako njihovu vijest objave (Deuze, 2001.). Današnja interakcija koja se ostvaruje s korisnicima može uvelike pomoći novinarima da sami procjenjuju koji sadržaji i koje teme su bitne i koje su zanimljive njihovim korisnicima pa na temelju toga pripremaju svoj sadržaj. Interaktivne opcije internetskih portala se mogu podijeliti na tri tipa:

- „Navigacijsku interaktivnost (koja se odnosi na kretanje korisnika po stranici preko navigacijskih opcija „sljedeća stranica“, „kraj“, „idi dolje“, „idi gore“ ili samo „skrolanje“ (klizanje, pomicanje) po stranici)
- Funkcijsku interaktivnost (koja se odnosi na izravno slanje upita korisnika preko emaila, moderirane rasprave i forume odnosno sudjelovanje korisnika u stvaranju vijesti)
- Usvojenu interaktivnost (koja se odnosi na mogućnost prilagodbe portala prema ponašanju korisnika).“ (Deuze, 2001.)

Istraživanja koja se bave uporabom novih oblika medija pokazuju kako je interaktivnost vrlo važan čimbenik za korisnike, naime, što više portali daju interaktivne mogućnosti to korisnici više ostaju uključeni u sam portal: „Multimedijalnost kao karakteristika online medija se ne odnosi samo na integraciju više od jednog medija već je ona puno više od toga, multimedija je svojstvo sustava ili predmeta da se radi predstavljanja medija koristi kombinacijom različitih načina pobuđivanja osjetila...“ (Brautović, 2011.: 47.). Prilikom toga, navedeni autor podrazumijeva kako trebamo staviti u sinesteziju i glazbu i grafičke priloge i govor. Iz svega gore navedenoga sasvim je vidljivo kako je multimedija oblik koji u sebi sadržava prenošenje

informacija kroz različita osjetila, a ta osjetila mogu biti audiovizualna, vizualna...Iz ove definicije proizlazi kako multimedija pobuđuje više osjetila te rabi više različitih kanala za pričanje priče i prenošenje informacija.

Brojna istraživanja provedena su na temu utjecaja multimedije na proces pamćenja informacija, a zaključak istraživanja bio bi da ljudi najlakše pamte informacije koje su im priređene u tekstualnom obliku, ali ako su tekstu dodane fotografije, videozapisi i audio-zapisi, pamćenje je još uspješnije. Multimedija podrazumijeva interaktivnost te je vrlo važno da ima kontekst jer se npr. video bez popratnog teksta ne može smatrati multimedijom, već individualnim medijem (Brautović, 2011.).

Tradicionalni mediji karakteristični su po svom linearnom prikazu sadržaja, dok internetski mediji s druge strane odišu nelinearnošću koja proizlazi iz računalnog okruženja. Naime, prikaz na ekranu ima ograničenja u kvaliteti i obliku prikaza, jer kad bi i internetski portali imali linearan prikaz tada bi se tekst morao stalno pomicati: „Zato je nelinearno organiziranje informacija na portalima osiguralo korisnicima lako korištenje samog portala i omogućilo da odmah preuzmu informacije koje žele, bez potrebe da pregledavaju cijeli sadržaj dok ne pronađu ono što traže.“ (Brautović, 2011.: 49.). Nelinearna priča objavljena na internetskim portalima sastoji se od:

- slojeva (eng. layer) teksta
- audiovizualnih sadržaja koji su međusobno povezani poveznicama

S njima se ostvaruje interaktivni proces u kojem korisnik čita i aktivno odabire vlastiti put kroz samu priču tako da njenim dijelovima može pristupiti nelinearno i onim putem koji njemu samom odgovara (Brautović, 2011.).

Velika je prednost online medija njihova mogućnost pohranjivanja i ponovnog prikazivanja velikih količina informacija, odnosno njihova mogućnost arhiviranja. Online arhivi kao nadopunu tekstu mogu sadržavati i informacije u različitim oblicima:

- Audiosadržaje
- Videosadržaje
- Fotografije
- Grafičke priloge
- Podatke itd.

Arhiviranje sadržaja je vrlo važna i poželjna mogućnost u online okruženju jer prema istraživanjima, veliki broj korisnika pretražuje sadržaj iz online arhiva (Brautović, 2011.). Pokazalo se kako je u praksi arhiviranje nužno.

„Internetski mediji pružaju razvijanje neposrednosti, odnosno približavanja nekog događaja ili predmeta što bliže korisniku pri čemu je cilj medija postati nevidljiv...” (Brautović, 2011.: 44.). Na taj način korisnik internetskog medija ostaje u svom okruženju anonimn, a dobiva za sebe potrebne informacije, ne promovirajući niti sebe, niti izvor kojim se koristi. Ona se odnosi i na brzinu kojom se informacije objavljuju, a kada je u pitanju online medij tada je objavljivanje trenutno.

Kako bi internetski portali bili uspješni, odnosno kako bi se često posjećivali od strane korisnika, nužno je da urednici znaju na koji način korisnici rabe portale pa da ih stoga njima i prilagode. Kako bi se informacije mogle lakše i jednostavnije pregledati nužno je da portal sadrži puno bijelog prostora, dok se s okvirom stranica, bijelim prostorom postiže i naglašavanje poruke jer se korisnik tada usmjerava na riječi. Naslovi koji su veći imaju isto tako važnu ulogu u online medijima pa se oni dijele na:

- Senzacionalističke naslove
- Informativne naslove
- Kritičke naslove (Rakovac, 2014.)

U senzacionalističkim naslovima se određenim riječima nastoji privući čitatelja da obrati pažnju na tekst, a karakterističan je po pristranom načinu pisanju i naslovom koji jasno promovira određenu stranu. Pod takve naslove spadaju naslovi koji za cilj imaju privući pažnju korisnika kako bi na sadržaj kliknuo, dok se sadržaj članka u velikoj većini slučajeva ne odnosi na temu koju nagovještava sami naslov.

Clickbait predstavlja izraz koji ima pejorativan karakter, odnosno njime se opisuje senzacionalistički naslov nekoga članka koji će čitateljima neke web stranice ili portala navodno ponuditi nesvakidašnji ili ekskluzivan sadržaj. Sam pojam dolazi od složenice engleskih riječi *click* (klik) i *bait* (mamac). Clickbait naslovi pružaju dovoljno informacija kako bi privukli pažnju znatiželjnih, ali nedovoljno informacija kako bi čitatelji bili dovoljno upućeni, osim ukoliko ne otvore poveznicu na odabranom sadržaju. Neki od najčešćih primjera za clickbait naslove su naslovi poput: „Nećete vjerovati ovome“ „Ono što se dogodilo sljedeće će vas zasigurno šokirati“ i sl. (Žunić, 2019.). U ovom citatu korisniku je ponuđeno da osim što

se privlači veliki broj potraživača, istovremeno se koriste nekompetentni oglašivači, s ponuđenim materijalima, koji su često u potpunoj koliziji ponuđenoga i dobivenoga.

Informativni naslovi karakteristični su prema svojoj relativnoj objektivnosti, nepristranom načinu pisanja odnosno neutralnom prenošenju događaja, dok se kritičkim naslovom propituje i dovodi u sumnju sami stav te se on često oblikuje kao pitanje. „Dobar naslov nastoji privući pažnju korisnika i potaknuti ih da kliknu na poveznicu (naslov) koja vodi do cijele priče te se ponekad dodaje i sažetak uz naslov kako bi se dodatno privukla pozornost korisnika.“ (Brautović, 2011.: 70.). Naslovi, a ponekad i nadnaslovi vrlo su često osnovni, a ponekad i presudni čimbenici koji nekog čitatelja ili korisnika privuku na konzumiranje upravo tog sadržaja. Jasno, često smo svjedoci kako u praksi naslov ponekad, nužno ne udovoljava očekivanom.

3. ETIČKI KODEKS HRVATSKOG NOVINARSTVA

Prema Hrvatskoj enciklopediji (2021.), novinarstvo predstavlja djelatnost javnog priopćavanja uz pomoć javnih glasila, isto tako ono predstavlja umijeće sakupljanja informacija, kao i njihovo oblikovanje i objavljivanje. Osnovna je zadaća novinarstva je obavijestiti narod o činjenicama koje su važne za spoznaju svijeta kako bi se podigla kvaliteta života, i kako bi se ljudi mogli bolje snaći u društvu. U modernom smislu, novinarstvo se razvilo s otkrićem tiskarskoga stroja, kada su stvorene mogućnosti za brži i djelotvorniji prijam, obradbu i širenje informacije. Razvojem novinarstva povezuje se i industrijalizacija i urbanizacija, s razvojem tehnike i tehničkim otkrićima, posebno u području telekomunikacije i prometa, te sa stvaranjem javnoga mnijenja.

Svatko tko radi novinarski posao trebao bi taj posao obavljati prema etičkim načelima koje sama profesija nalaže, pritom ne bi trebalo biti bitno je li osoba novinar po struci ili je samo zaposlena kao novinar. Zakon o medijima slobodu medija definira kao: „Sloboda izražavanja mišljenja, neovisnost medija, slobodu prikupljanja, istraživanja, objavljivanja i raspačavanja informacija u cilju informiranja javnosti.“ (Zakon o medijima, 2013.). Isto tako definira pluralizam i raznovrsnost medija, slobodu protoka informacija i otvorenosti medija za različita mišljenja, uvjerenja i za raznolike sadržaje, dostupnost javnim informacijama, uvažavanje zaštite ljudske osobnosti, privatnosti i dostojanstva. „U definiciju ulazi i sloboda osnivanja

pravnih osoba za obavljanje djelatnosti javnoga informiranja, tiskanja i raspačavanja tiska i drugih medija iz zemlje i inozemstva, proizvodnju i objavljivanje radijskog i televizijskog programa, kao i drugih elektroničkih medija, autonomnost urednika, novinara i ostalih autora programskih sadržaja u skladu s pravilima struke.“ (Zakon o medijima, 2013.).

„U novinarstvu etika znači pitanje o novinarski ispravnom i dobrom. Pri tome su ključne i funkcije koje se unutar nekog društva pripisuju masovnim medijima. Novinarstvo u demokraciji ima javnu zadaću. (Kunzick, Zipfel, 2006.: 104.). Važno je širiti informacije od javnog interesa, a da se pri tome zauzme stav, a ujedno i kritizira kako bi se formiralo određeno mišljenje.

Novinarska etika treba biti polazna točka za sva medijska izvještavanja, posebno kada se radi o temama koje su osjetljive, kao primjerice one iz crne kronike. Na portalima se nerijetko izvještava i o nasilju, a to može imati veliki utjecaj na čitatelja, te sam način na koji se događaj opisuje odašilje sliku u javnost korisnicima. Najbitnije je da novinarstvo kao profesija mora služiti građanima bez da se informacijama manipulira niti da se nešto uljepšava, izvrće nego izvještavanje treba biti istinito i pravilno, o događaju koji se odvija. Medijska etika nije samo problem tranzicijskog novinarstva, brojne zemlje koje imaju razvijenu demokraciju suočavaju se s problemima neprimjerenog informiranja javnosti, pa su zato započeli sa svojim zahtjevima i apelima da se promiče etika u medijima kao sastavni dio svih dokumenata novinarskih konferencija ili novinarskih izdavača. „Postoje određena djela koja se smatraju esencijalno lošima bez obzira na motive ili posljedice koje mogu izazvati. Primjerice, ubojstvo nedužne osobe nikada se ne može smatrati dobrim. Takvo viđenje implicira da postoje temeljni moralni zahtjevi, vrijednosti, koje se moraju poštovati u svakom djelu.“ (Radišić, 2019.: 10.). Neke počinjene stvari mogu se smatrati lošima i bez poznavanja novinarskog kodeksa i pravila izvještavanja, naime i bez pravila struke postoje neki temeljni moralni zahtjevi i vrijednosti koje čovjek nosi sa sobom, a pravila u ovom poslu čovjeku samo mogu pomoći održati to, no ne ga i naučiti temeljnom ljudskom moralnom ponašanju.

3.1.Hrvatsko novinarsko društvo

Hrvatsko novinarsko društvo (HND) predstavlja udruženje profesionalnih novinara Republike Hrvatske. Društvo je neovisna i neprofitna udruga čiji je rad javan, a sadašnji predsjednik je Hrvoje Zovko. Cilj Hrvatskog novinarskog društva je (HND, 2022.):

- Promicanje ugleda profesionalnog novinarskog djelovanja
- Ostvarivanje Ustavom zajamčenih prava građana o izvještavanju i slobodi izražavanja i mišljenja
- Zaštita novinara

Hrvatsko novinarsko društvo (HND) utemeljeno je 18. prosinca 1910. godine, kada se nakon što su tadašnje nadležne vlasti potvrdile pravila, održala prva Skupština Hrvatskog novinarskog društva. Prvi predsjednik izabran od skupštine bio je profesionalni novinar Milan Grlović. „Do Prvog svjetskog rata novoosnovano novinarsko društvo brinulo se o slobodi izražavanja i novinarstva, često se sukobljavajući s vlastima. Skrbilo se o materijalnom položaju novinara, ratovalo s poslodavcima i pritiskalo vlast da donosi pravedne socijalne zakone. Obnovom rada HND-a kao samostalne profesionalne udruge i povratom zgrade Novinarskoga doma položeni su temelji za javno sudjelovanje i zauzimanje HND-a, posebice u pitanjima slobode i odgovornosti medija.“ (HND, 2022.). Valja reći kako je Društvo povezano s drugim profesionalnim organizacijama sa svrhom poboljšavanja etičnosti i profesionalnosti hrvatskog novinarstva. Oni pružaju pravnu pomoć te ukazuju na kršenja etike i profesionalnosti, ali isto tako i promiču novinarsko obrazovanje te organiziraju različite i brojne novinarske skupove. Zalažu se i za promicanje ljudskih prava općenito te za slobodu prava na pristup informacijama, odnosno prava javnosti za informiranjem. Dokumenti kojima se Društvo vodi prilikom javnog djelovanja su:

- Kodeks časti hrvatskih novinara
- Statut Hrvatskog novinarskog društva
- Pravilnik o radu novinarskog vijeća časti
- Pravilnik o primanju u članstvo HND-a
- Pravilnik o nagradama HND-a
- Pravilnik o nagradi novinar/ka godine i drugi

Po pitanju definiranja profesionalnih i etičkih načela hrvatskih novinara, glavni dokument za njih predstavlja Kodeks časti hrvatskih novinara. Članovi društva prilikom učlanjenja jamče kako će svoj posao obavljati profesionalno, odnosno u skladu s Kodeksom časti (HND, 2022.).

3.2. Kodeks časti hrvatskih novinara

Kodeks časti hrvatskih novinara predstavlja dokument u kojem se definiraju točke etičkih i profesionalnih smjernica za hrvatske novinare. Suvremeni Kodeksa stupio je na snagu 27. studenoga 2009. godine, a donesen je na 50. skupštini HND-a koja se održala u Opatiji. Provedbu Kodeksa nadzire Novinarsko vijeće časti koje u slučaju nepoštovanja točaka Kodeksa određuje i sankcije. Kodeks predstavlja dokument kojim se jasno određuju profesionalne i etičke odgovornosti novinara čak i onima koji nisu članovi HND-a. Dakle, Kodeks časti hrvatskih novinara jasno definira provedbu, nadzor i razvijanje etičkog i profesionalnog novinarskog djelovanja unutar Republike Hrvatske. Poštujući Kodeks novinar unaprjeđuje hrvatsko novinarstvo. Sam Kodeks se proteže kroz 31 točku, a podijeljen je u cjeline: (Kodeks časti hrvatskih novinara).

1. Opća načela

„Opća načela kodeksa nalažu kako je pravo pojedinca na točnu, potpunu i pravovremenu informaciju te slobodu mišljenja i izražavanja temeljno ljudsko pravo koje je svaki novinar dužan braniti. Također, novinar kroz svoj rad treba promicati dostojanstvo, slobodu te pluralizam ideja i stavova uz strogo osuđivanje bilo kakvog negativnog utjecaja...”(HND, 2009.)

2. Novinarski poziv

Naredno poglavlje vezano je uz novinarsko djelovanje, suradnju, dužnosti, prava, slobode i odgovornosti. Kodeks tvrdi kako je novinarski poziv zapravo etički poziv, a kako je zadatak novinara čuvati ugled i dostojanstvo profesije, ali i ostalih novinara. Pravo i dužnost novinara je da odbije odraditi novinarski zadatak koji nije u skladu s etičkim i profesionalnim normama novinarstva. Kroz svoje djelovanje novinar bogati medijski prostor.

- Protok informacija

Novinar je dužan objavljivati informacije koje su točne, potpune i provjerene. Sve objavljene informacije moraju biti u skladu s etikom pa novinar stoga treba čuvati ugled i dostojanstvo osoba o kojima izvještava uz jasno predstavljanje svih relevantnih stajališta. „Pojedinačna stajališta, ali i informacije od javnog interesa novinar ima pravo dobiti i objaviti, a ako ih ne dobije može izvijestiti javnost kako mu je takvo pravo uskraćeno. Ipak, objava informacija ne može biti rezultat mita ili bilo kojeg drugog oblika korupcije. U slučaju stjecanja informacija

od iznimnog javnog interesa novinar ima pravo koristiti manje prihvatljive metode, no one nikada ne smiju biti iznuđivanje ili zastrašivanje.“ (HND, 2009.). Važno je i da akteri događaja o kojemu se izvještava budu upoznati sa svim pojedinostima objave, a dobivene informacije novinar ne smije izvlačiti iz konteksta ili na neki drugi način utjecati na njih. U ovom poglavlju spominje se i važnost autorizacije kako bi se osigurala autentičnost izjava te izgradilo povjerenje s izvorom. Sve objavljene informacije moraju biti originalna autorska djela, a u slučaju pogreške novinar je istu u najkraćem roku dužan ispraviti.

- Temeljna ljudska prava i slobode

Još jedno temeljno ljudsko pravo je i pravo na jednakost pa novinar koji djeluje profesionalno neće diskriminirati na rasnoj, vjerskoj, rodnoj, bračnoj, društvenoj, obrazovnoj ili bilo kojoj drugoj razini. Informacije te vrste novinar smije spominjati samo ako su one od javnog interesa. Po pitanju temeljnih ljudskih prava i sloboda Kodeks ukazuje na pojam senzacionalizma; pravo svakog pojedinca je pravo na intimu pa objavljivanje senzacionalističkim informacija koje narušavaju privatnost nije dozvoljeno. „Pravo na privatnost, intimu i dostojanstvo posebno je važno prilikom izvještavanja o nesrećama, ubojstvima ili samoubojstvima. Takve informacije ne smiju se isticati, pogotovo ako se radi o djeci. Rečeno je kako profesionalni novinar poštuje i Ustav pa prilikom izvještavanja o temama iz domene sudstva mora sačuvati dostojanstvo i osnovno načelo pretpostavke o nedužnosti. Također, važno je štiti identitet svjedoka, tužitelja i tuženika, osim ako objava takvih informacija nije od iznimnog javnog interesa...” (HND, 2009.). Identitet je dozvoljeno objaviti samo uz pristanak roditelja ili skrbnika te kada je to od javnog interesa, a na način da se maloljetnik ne ugrožava. Samostalnost prosuđivanja Prilikom obavljanja novinarskog posla novinar treba čuvati i svoje dostojanstvo. Ne smije se zateći u sukobu interesa, ne smije prihvaćati poklone, nagrade, biti uključen u politički rad ili neki drugi oblik ponašanja koji bi rezultirao ugrožavanjem neovisnosti, profesionalnosti i etičnosti. Ima pravo na političko opredjeljenje, no pri obavljanju novinarskog posla dužan je ostati objektivan.

- Urednička odgovornost

Kako i novinar, i urednik se mora voditi Kodeksom, odnosno profesionalnim i etičkim načelima. Pošto je urednik odgovoran za sve objavljeno, on treba osigurati da svi objavljeni sadržaji budu na profesionalnoj i moralno prihvatljivoj razini. Od novinara ne smije zahtijevati

neetičko djelovanje, a ne smije ni drastično mijenjati novinarske tekstove. Ako do promjena unutar tekstova dođe, novinar mora biti upoznat s promjenama te na njih pristati: „Urednik je zadužen i za ispravke. Ukoliko medij objavi netočne, nepotpune ili etički neprihvatljive informacije, svi oštećeni imaju pravo zatražiti ispravak. Ispravak se jednoznačno, u što kraćem roku te bez promjena i dopuna objavljuje na istom ili jednakovrijednom mjestu na jednak način. Može biti objavljen i u skraćenom obliku, no samo ako oštećenik na takav način objave pristane.“ (HND, 2009.). Ispravak se ne smije objaviti zajedno s pismima ili reagiranjima čitatelja, a odgovor na ispravak mora biti odvojen od ispravka. Prikriveno oglašavanje nije dozvoljeno. Svi oglasi trebaju biti jasno naznačeni kao takvi te se trebaju razlikovati od novinarskih tekstova.

4. ZAKONSKA I MEDIJSKA REGULATIVA

Godine 2013. na snagu je stupio novi Zakon o medijima, a njime su se uredile pretpostavke za ostvarenje načela slobode medija, prava novinara i svih ostalih sudionika javnog informiranja na slobodu izvještavanja kao i dostupnosti javnim informacijama. Osim toga, zakonom se uredilo i javnost vlasništva, obveze i prava nakladnika, ostvarivanje prava na ispravak i odgovor, način obavljanja distribucije tiska i zaštite tržišnog natjecanja, kao i prava i obveze ostalih fizičkih i pravnih osoba koje djeluju u području javnog informiranja: „Sve navedene i propisane odredbe ovoga Zakona primjenjuju se i tumače sukladno Europskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda.“ (Zakon o medijima, čl. 1., 2013.). Navedeni zakon jasno jamči slobodu medija te donosi uvjetna ograničenja, medijska načela i medijske obveze kao i jasno određena prava i obveze svih novinara.

4.1.Sloboda medija

Sloboda medija je izuzetno važna jer samo oni mediji koji su neovisni od kontrole vlasti ili nekih drugih moćnih grupacija, mogu sasvim slobodno obavljati svoju društvenu funkciju. „Brojne međunarodne konvencije, odnosno međunarodni ugovori, donose opća ljudska prava i slobode, uključujući, naravno, i slobodu govora i izražavanja, te isti imaju važnu ulogu u ponašanju i djelovanju države prema novinarima i medijima. Također, Ugovor o Europskoj uniji i Ugovor o funkcioniranju Europske unije predstavljaju glavne izvore prava EU, iz kojih proizlazi regulacija medija, odnosno važnost slobode izražavanja i pristupa informacijama u funkcioniranju demokratske države, a zaštita slobode medija je temeljno pravo priznato od Europske unije.“ (Hadzhiyska, Mackay 2017.). Sama sloboda, kao i medijska sloboda važne su za funkcioniranje demokratskih država, stoga je njihova zaštita važna. Spomen slobode istaknut je u raznim normama, primjerice u Općoj deklaraciji o ljudskim pravima kao i u Povelji o temeljnim pravima Europske unije.

Zakon o medijima Republike Hrvatske jamči da mediji imaju slobodu izražavanja i slobodu medija, da imaju slobodu izraziti svoja mišljenja te da mogu biti neovisni. Također, slobodni su istraživati informacije kao prikupljati ih te ih objavljivati. Zakon o medijima RH uz navedeno jamči:

- Slobodu raspačavanja informacija
- Slobodu protoka informacija
- Dostupnost javnim informacijama
- Otvorenosti medija za različita mišljenja
- Uvažavanje zaštite ljudske osobnosti
- Uvažavanje privatnosti i dostojanstva
- Slobodu osnivanja pravnih osoba za obavljanje djelatnosti javnoga informiranja

Sloboda medija se smije ograničiti no samo onda kada je ona nužna u demokratskom društvu i to zbog interesa nacionalne sigurnosti, javnog reda i mira ili teritorijalne cjelovitosti. Osim toga, ona se može ograničiti ako će dovesti do sprječavanja kažnjivih djela ili nereda, u svrhu zaštite morala i zdravlja, ugleda ili prava drugih, kao i sprječavanja odavanja povjerljivih informacija, očuvanja nepristranosti i autoriteta sudbene vlasti. Naravno, može se ograničiti samo na način koji je jasno propisan zakonom. „Uz slobodu medija i ograničavanje iste, dolazi i određena zabrana prenošenja programskih sadržaja putem medija ako isti potiču ili veličaju nacionalnu, vjersku, rasnu i spolnu neravnopravnost te neravnopravnost na temelju spolne orijentacije, kao i državne i ideološke tvorevine nastale na takvim osnovama. Također je zabranjeno izazivati nacionalno, vjersko, rasno i spolno neprijateljstvo ili nesnošljivost, te neprijateljstvo ili nesnošljivost temeljeno na spolnoj orijentaciji. Zabranjeno je, naravno, i bilo kakvo poticanje na nasilje i rat.“ (Zakon o medijima, 2013.).

Sve definicije su jasno navedene u Zakonu o medijima, od slobode medija i njegovih prava, do eventualnih ograničenja te slobode u svrhu dobrobiti javnosti, ali i interesa i sigurnosti države. „Naravno, izuzev navedenog, svakako treba naglasiti kako prema članku 4. istoga zakona nitko nema pravo zloupotrijebiti svoj položaj u svrhu utjecaja na programski sadržaj medija, ne smije koristiti prisilu ili na bilo koji drugi način nastojati nezakonito ograničavati slobodu medija. Ako dođe do povrede slobode izražavanja i slobode medija, o istome odlučuje sud.“ (Zakon o medijima, čl. 3 i 4, 2013.). Pridržavajući se zakonskih i medijskih regulativa, svaki novinar dobiva na kompetentnosti, a samim tim velikim dijelom štiti i integritet same struke.

4.2. Medijska načela i obveze

Treba naglasiti kako Zakon o medijima ne donosi isključivo prava i zaštitu medija i njihova načina rada, već propisuje i načela i obveze kojih se mediji moraju pridržavati. Stoga su mediji obvezni poštovati:

- Dostojanstvo čovjeka
- Ugled čovjeka
- Čast građana
- Njihove privatnosti

Sve navedeno osobito se odnosi na djecu, mladež i obitelj, neovisno o spolu i spolnom opredjeljenju. Izrazito je zabranjeno objaviti informacije na kojima se može jasno otkriti identitet djeteta jer se time ugrožava njihova sigurnost. „Osim navedenog, mediji su dužni poštovati pravo na zaštitu identiteta svjedoka i oštećenika kaznenih djela. Njihov identitet ne smije se otkrivati bez njihova znanja i pristanka.“ (Zakon o medijima, čl. 16, 2004.).

4.3. Prava i obveze medija

Upravo navedeni Zakon o medijima jasno daje definiciju novinara kao fizičke osobe koja se bavi sakupljanjem, obrađivanjem, razvrstavanjem i objavljivanjem informacija u medije. Novinar tu djelatnost obavlja kao samostalno zanimanje ili se zapošljava kod nekog nakladnika na temelju ugovora o radu. Rad između nakladnika i novinara uređuje se Statutom medija odnosno njime se uređuju njihova međusobna prava i obveze. Istim se Statutom uređuje sloboda rada i odgovornost novinara, kao i razni uvjeti i postupci funkcioniranja glavnog urednika i urednika, strukovna i druga pravila ponašanja te sami odnosi u medijskoj djelatnosti koje samostalno utvrđuju nakladnici i novinari, kao i njihove udruge. „Zakonom o medijima uređuje se i definira pravo novinara na izražavanje vlastitog stajališta i pravo da odbije izvršiti nalog, kao i pravo na zaštitu izvora informacija. U slučajevima iznošenja vlastitog stajališta novinaru se ne može otkazati ugovor o radu, umanjiti plaća ili izmijeniti položaj u uredništvu.“ (Zakon o medijima, 2013.). Isto tako, novinar ima pravo odbiti pripremu, pisanje ili sudjelovanje u oblikovanju priloga i na temelju toga ne može mu se otkazati ugovor o radu niti mu se može smanjiti plaća ili promijeniti položaj u uredništvu (Zakon o medijima, čl. 26., 27. i 28., 2013.).

4.4.Zakon o elektroničkim medijima

Osim navedenog Zakona o medijima, djelovanje elektroničkih medija uređuje se posebnim zakonom. Tako je 2021. godine na snagu stupio zaseban zakon kojim se uređuju prava, obveze i odgovornosti fizičkih i pravnih osoba koje obavljaju djelatnost pružanja audio i audiovizualnih medijskih usluga, kao i elektroničkih publikacija putem elektroničkih komunikacijskih mreža, te interes u području elektroničkih medija od strane Republike Hrvatske. „Zakon o elektroničkim medijima tako definira same pojmove, kao i djelovanje nakladnika, urednika i novinara. Navedenima se prvenstveno jamči sloboda izražavanja i potpuna programska sloboda u stvaranju i pružanju sadržaja putem elektroničkih medija, a pruža im se i određena zaštita budući da se nijedna odredba propisana ovim Zakonom ne može tumačiti kao pružanje prava na cenzuru ili ograničenje prava izražavanja misli i slobode govora. U obavljanju djelatnosti urednik primjenjuje kontrolu nad odabirom programa, kao i način njegove organizacije u raspored, odnosno katalog programa, no to ne uključuje nužno i pravnu odgovornost za pružene usluge ili sadržaj, osim ako zakonom nije drugačije određeno.“ (Zakon o elektroničkim medijima, čl. 1, 2 i 3, 2021.).

Pružatelj audiovizualnih medijskih usluga, odnosno pravna ili fizička osoba koja kao takva ima uredničku odgovornost prilikom odabira audio i audiovizualnog sadržaja, kao i istih medijskih usluga te način njihove organizacije, u nadležnosti je Republike Hrvatske, a prema članku 9. Zakona o elektroničkim medijima, sama djelatnost objavljivanja audiovizualnog i radijskog programa od interesa je za istu kada se programi odnose na:

- „Djecu i mlade ili su namijenjeni djeci i mladima
- Kulturu javnog dijaloga
- Očuvanje hrvatskoga nacionalnog i kulturnog identiteta
- Osobe s invaliditetom i posebnim potrebama
- Ostvarivanje ljudskih prava i političkih prava građana te unapređivanje pravne i socijalne države te civilnog društva
- Ostvarivanje prava na javno informiranje i na obaviještenost svih građana Republike Hrvatske, pripadnika hrvatskih nacionalnih manjina i zajednica u inozemstvu, te ostvarivanje prava nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj
- Ostvarivanje ravnopravnosti muškaraca i žena

- Poticanje kulturnog i umjetničkog stvaralaštva
- Poticanje medijske pismenosti
- Razvoj obrazovanja, znanosti, umjetnosti i športa
- Zaštitu prirode, okoliša i ljudskog zdravlja.“ (Zakon o elektroničkim medijima, čl. 9., 2021.).

Osim što se Zakonom o elektroničkim medijima uređuje djelovanje istih u skladu s ostvarivanjem interesa države, njime se uređuju i same osobitosti svih audiovizualnih i radijskih programa. U svakom se trenutku putem istih trebaju objavljivati istinite informacije, poštovati ljudska prava i temeljne slobode. Sadržaj treba pridonositi poštivanju tuđih uvjerenja i mišljenja te slobodnom oblikovanju mišljenja i objektivnom i svestranom informiranju gledatelja i slušatelja te treba nastojati pridonijeti njihovoj zabavi, ali i izobrazbi.

„U članku 24. Zakona o elektroničkim medijima također stoji da se sadržajem trebaju promicati hrvatske kulturne stečevine i međunarodno razumijevanje, kao i osjećaj javnosti za pravdu, dok je nužno služiti zaštiti okoliša, boriti se za ravnopravnost žena i muškaraca, kao i braniti demokratske slobode te promicati razumijevanje za pripadnike nacionalnih manjina.“ (Zakon o elektroničkim medijima, čl. 24., 2021.). Kako bi audiovizualni i radijski programi prenosili svoj sadržaj, Zakon o elektroničkim medijima nalaže da sadržaj mora imati vjerno prikazane događaje dok su različita mišljenja i pristupi primjereno zastupljeni. „Vijesti moraju na istinit i korektan način predočiti događaje i činjenice, a iste moraju biti i nepristrane, te u isto vrijeme poticati slobodno oblikovanje mišljenja u gledatelja, odnosno slušatelja.“ (Zakon o elektroničkim medijima, čl. 25, 2021.).

„S druge strane, nije dopušteno prenositi sadržaj kojim se vrijeđa dostojanstvo čovjeka, pornografski i nemoralni sadržaj, kao ni poticanje, promicanje i veličanje kriminala i nasilja, te uporabu duhanskih proizvoda, alkohola i droga. Posebna pozornost se pridaje maloljetnicima, stoga nisu dopušteni audiovizualni i radijski programi koji mogu narušiti njihov fizički, mentalni ili moralni razvoj, a osobito programi koji uključuju bezrazložno nasilje ili pornografiju.“ (Zakon o elektroničkim medijima, čl. 26., 2021.). Poseban dio zakona odnosi se na zabranu poticanja na mržnju, a istaknuto je i kako „državna tijela, njihovi predstavnici i sindikati, kao i različite interesne skupine ne smiju ni na koji način utjecati na nakladnike televizije i radija prilikom stvaranja programa.“ (Zakon o elektroničkim medijima, čl. 12. i 28., 2021.).

4.5. Ostali relevantni medijski zakoni u Hrvatskoj

Osim navedenoga Zakona postoji još nekoliko medijskih i novinarskih zakona koji su važeći u Hrvatskoj, a koji će se ukratko opisati u ovom završnom radu. To su, primjerice, Zakon o Hrvatskoj radioteleviziji, Zakon o pravu na pristup informacijama, Zakon o elektroničkim komunikacijama te Zakon o audiovizualnim djelatnostima.

Zakon o Hrvatskoj radioteleviziji (HRT) određuje kako je HRT pravna osoba koja ima status javne ustanove čija se djelatnost, funkcija i sadržaj javnih usluga, financiranje, upravljanje, nadzor i način rada uređuju ovim Zakonom i propisima donesenim na temelju njega (Zakon o Hrvatskoj radioteleviziji, NN 137/10, 76/12, 78/16, 46/17, 73/17). U njemu su jasno definirane djelatnosti HRT-a, a to je proizvodnja radijskog, audiovizualnog i multimedijskog programa, glazbena proizvodnja, pružanje audio i audiovizualnih medijskih usluga, multimedijskih usluga i usluga elektroničkih publikacija kao javnih usluga. Isto tako Zakon propisuje načela kojih se HRT mora pridržavati, a neka od njih su promicanje nacionalnih interesa, pridonnošenje poštivanju i promicanju temeljnih ljudskih prava i sloboda, domoljublja, tolerancije, razumijevanja i poštivanja različitosti, demokratskih vrednota i institucija, civilnog društva, te unapređenju kulture javnoga dijaloga. HRT mora poštivati privatnost, dostojanstvo, ugled i čast čovjeka i temeljna prava i slobode drugih, a osobito djece i mladih, kao i starijih i nemoćnih osoba. (Zakon o Hrvatskoj radioteleviziji, NN 137/10, 76/12, 78/16, 46/17, 73/17). „Isto tako HRT je dužan trajno, istinito, cjelovito, nepristrano i pravodobno informirati javnost o činjenicama, događajima i pojavama u zemlji i inozemstvu od javnog interesa, poštivati i poticati pluralizam političkih, religijskih, svjetonazorskih i drugih ideja te omogućiti javnosti da bude upoznata s tim idejama, HRT ne smije u svojim programima zastupati stajališta ili interese pojedine političke stranke, kao ni bilo koja druga pojedinačna politička, religijska, svjetonazorska i druga stajališta ili interese, nepristrano obrađivati politička, gospodarska, socijalna, religijska, zdravstvena, kulturna, obrazovna, znanstvena, ekološka i druga pitanja, omogućujući ravnopravno sučeljavanje stajališta različitih izvora. On mora u stvaralačkim procesima uvažavati kriterije izvrsnosti, stručnosti, kulturne vrijednosti i profesionalne kompetentnosti u smislu dosegnutih nacionalnih i europskih standarda, poticati medijsko-stvaralačku inovativnost i inventivnost te jamčiti angažman najboljih kreativnih stvaratelja, stručnjaka i autora, prije objavljivanja provjeriti izvor i sadržaj informacija, u skladu s priznatim profesionalnim standardima neovisnog novinarstva, odjeljivati informacije i komentare te jasno označavati komentare kao osobno mišljenje autora. U programima HRT-a moraju se poštivati

najviša stručna mjerila i etička načela te profesionalno priznati standardi neovisnog novinarstva.“ (Zakon o Hrvatskoj radioteleviziji, NN 137/10, 76/12, 78/16, 46/17, 73/17).

Zakon o pravu na pristup informacijama (2022.) uređuje pravo na pristup informacijama i njihovu ponovnu uporabu od strane tijela javne vlasti. Njime se propisuju načela, ograničenja te način ostvarivanja i olakšavanja pristupa i ponovne uporabe informacija, djelokrug, način rada te uvjeti za imenovanje i razrješenje Povjerenika za informiranje te inspekcijski nadzor nad provedbom ovog Zakona (Zakon o pravu na pristup informacijama, NN 5/13, 85/15, 69/22).

Zakon o elektroničkim komunikacijama uređuje područje elektroničkih komunikacija, a poseban naglasak stavlja na pružanje usluga elektroničke komunikacije kao i održavanje i korištenje same infrastrukture, ali se isto tak štite i prava korisnika. Zakon je usklađen s pravnim propisima i aktima EU (Zakon o elektroničkim komunikacijama NN 76/22).

Zakon o audiovizualnim djelatnostima (2018.) uređuje obavljanje, organiziranje i financiranje audiovizualnih djelatnosti kao temeljnih sastavnica suvremene kulture, poticanje hrvatskog audiovizualnog stvaralaštva kao i distribucije, uređuje promicanje kinoprikazalaštva te štiti i promiče audiovizualnu baštinu. Prilikom obavljanja audiovizualne djelatnosti mora se skrbiti o očuvanju hrvatskog jezika i kulturnog identiteta kako u europskom tako i u svjetskom kontekstu te se rad treba provesti u skladu s načelima kulturne raznolikosti te zaštite prava i interesa djece i mladih, ravnopravnosti spolova, rasa i nacionalnih manjina (Zakon o audiovizualnim djelatnostima NN 61/18).

Gotovo u svakoj ozbiljnoj djelatnosti postoje zakoni i načela kojih se profesionalni dionici i djelatnici trebaju ozbiljno i odgovorno pridržavati. S obzirom na to kako su navedeni zakoni pravno definirani, potrebno ih je i dosljedno provoditi, kako bi se ispoštovali zakoni struke.

5. NEETIČNOST U OBJAVAMA DNEVNO-INFORMATIVNIH PORTALA

Iako s jedne strane jasno postoje definirani i jednostavni pojmovi, pravila, norme, kodeksi, obveze i slobode koje novinari moraju poštovati, s druge strane postoje prakse i pojave koje jasno ukazuju na neprofesionalno djelovanje novinara gdje se pravila, kodeksi i norme jednostavno zanemaruju.

U prethodnim poglavljima analizirani su etika i profesionalnost, kao i zakonske odrednice medija te njihova prava i obveze. Kroz njih je jasno vidljiv značaj etičnosti za postojanje suvremenog društva i civilizacije te medijske publike i profesionalnog novinarstva koje se treba temeljiti upravo na novinarskoj etici. To u konačnici može rezultirati društvom koje je bolje, informiranije, slobodnije, zadovoljnije i uglednije. Stoga je definiranje i postavljanje etičkih načela nužno kako bi društvo moglo normalno funkcionirati.

Usprkos svim spoznajama današnje doba globalizacije, korporacija i industrija prožeto je kapitalom kao glavnim ciljem stoga niti novinarska profesija nije izbjegla takvu pojavu. Sve je više prisutna pojava nepoštivanja etike i profesionalnosti, a brojni su faktori koji imaju svoj utjecaj na to. Danas dolazi i do kontradikcije između prakse i teorije pa novinari često niti ne znaju kako bi trebali djelovati. Često ne znaju kako se ponašati u skladu s kodeksom, standardima ili na moralno ispravan način: „Osim toga, novi trendovi pokazuju kako novinari često postaju samo radnici unutar masovnih korporacija koji svoje profesionalne dužnosti zamjenjuju potrebama tržišta, a jasno je da u takvom okruženju profesionalno novinarstvo pati. Samo neke nove negativne promjene koje su u novinarstvu danas postale realnost povezane su s upitnom slobodom medija, općom komercijalizacijom novinarstva te krizom novinara kao subjekta.” (Malović, Ricchiardi i Vilović 2007.: 28.). U suvremenom novinarstvu, trebalo bi se podrazumijevati, kako svaki novinar ponaosob, ima svoj integritet i svoju racionalno utemeljenim činjenicama, relevantnu prosudbu. Dakako, novinarska prosudba ne mora nužno udovoljavati svakom čitatelju, slušatelju ili gledatelju.

Čimbenici koji imaju utjecaj na nepoštivanje načela su prije svega povezani s komercijalnošću. Naime, danas se profesionalni standardi slamaju pod utjecajem utrka za što većom gledanošću, slušanošću i nakladom: „Tržište je nesmiljeno. Pobjeđuju samo najbolji, najbrži, oni koji prvi jave vijest. U utrci s vremenom stradavaju kriteriji: nema više vremena za provjeru informacija. Prevladava logika, objavi, pa provjeri.“ (Malović, Ricchiardi i Vilović 2007.: 38.). Često se u

praksi pokazalo, kako je upravo tzv. "brzanje", vrlo često izvor neprovjerenih informacija, koje ne odgovaraju na osnovna novinarska pitanja.

Navedene pojave su sveprisutne usprkos brojnim novinarskim udruženjima koja nastoje jasno definirati etičke kodekse zanimanja i koji neprestano nadziru promjenu istih: „Novine se natječu za što senzacionalnije naslove, a televizija hoće spektakle. Informacija i komunikacija postaju čiste slike i opasnost leži baš u miješanju slika i realnosti, u reduciranju realnosti na slike.” (Poler Kovačić, 2001.: 29.). Senzacionalizam, vrlo često prodaje informacije, čak i u medijima koji nisu u potpunosti relevantni u prijenosu konkretnih, egzaktnih i relevantnih činjenica. Osim komercijalizacije medija, dolazi i do komercijalizacije samih novinara. Naime, novinari su većinom samo radnici u industriji medija koji primaju zapovjedi od vlasnika. U idealnom medijskom modelu novinar je profesionalac koji radi sve kako bi zadovoljio svoju publiku, no u realnosti medija novinar mora slijediti rutinu i pravila. Iako teorija jasno nalaže kako djelovati profesionalno te etično, vlasnici medija često žele ostvariti što više profita, a pritom štete profesionalnom novinaru koji bi trebao služiti društvu, a ne zaradi. Danas je vlasniku profit najvažniji, ali novinari moraju djelovati prema svojim profesionalnim standardima i njihov cilj nije ostvarenje zarade, već ostvarivanje zadaće medija kao čuvara demokracije: „Daljnji problem trenda komercijalizacije medija, odnosno novinarstva, a zatim i pada profesionalnosti te kršenja etike je problem vlasničke strukture medija. Kontrola medija putem vlasništva najefikasnija je metoda nadziranja medijskog prostora...” (Malović, Ricchiardi i Vilović 2007.: 32.).

Osim toga na medije utjecaj mogu imati i političke stranke koje ih trebaju kako bi mogle širiti svoje ideje, stavove i mišljenja. Treba naglasiti kako ono što predstavlja uspjeh za pojedinu političku stranku nije nužno ono što je od javnog interesa, naime, ako vlasnici medija žele da njihovo novinarstvo ostane u službi javnosti te da bude moralno onda svoj uspjeh moraju mjeriti u kvaliteti. Naime, upravo definicije novinarske etike i profesionalnosti jasno postavljaju smjernice kako se novinari trebaju voditi istinom, moralom i profesionalnim načelima, a ne uređivačkom politikom medija.

5.1.Primjeri neetičnosti na dnevno informativnim portalima prema zaključcima HND-a

U ovome se poglavlju analiziraju i ističu primjeri nepoštivanja etičkih načela. Riječ je o primjerima koji su se pojavili u medijima u vremenskom razdoblju u trajanju od četiri mjeseca, točnije od listopada 2021. do siječnja 2022. godine. Svaki primjer izabran je zbog drugačijih povreda Kodeksa časti. Primjeri su pronađeni na web stranici HND-a, a ispod svakog se navodi obrazloženje Novinarskog vijeća časti. Ono djeluje u sklopu HND-a te odlučuje o pitanjima koji se odnose na poštivanje Kodeksa časti, kao i profesionalnih novinarskih standarda.

• Primjer Goran Đulić vs. Prigorski

Prijava G. Đulića protiv dnevno-informativnog portala Prigorski.hr, zbog teksta pod nazivom „Odron stijene na Kalniku, tri preminule osobe, više ozlijeđenih, na kalničku vježbu stigle sve žurne službe“, objavljenog 21. listopada 2021. godine na istom portalu.

Zaključak:

Novinarsko vijeće časti jednoglasno je zaključilo kako su prekršena univerzalna etička načela.

Obrazloženje:

Naslov u kojem se spominju tri preminule osobe nikako ne može biti u javnom interesu s obzirom na to da je bila riječ o vježbi koja simulira odron. Osim što naslov nije usklađen sa sadržajem, on koristi tragediju koja se nije dogodila, kako bi stimulirao čitatelje da otvore tekst. Premda urednik portala obrazlaže kako je u javnom interesu da što veći broj građana dozna informacije iz članka, bilo kakvo licitiranje smrću ili pogibijom nije prihvatljiv način za privlačenje interesa publike (HND, 2022.).

• Primjer Bernard Mahovlić vs. Antena Zadar

Prijava B. Mahovlića protiv Antene Zadar zbog teksta „Turistkinja iz Njemačke dva puta silovana u tri dana na otoku Pagu, samo u Novalji prijavljeno šest slučajeva ove godine“, objavljenog 16. listopada 2021.godine na Anteni Zadar.

Zaključak

Novinarsko vijeće časti jednoglasno je zaključilo kako su prekršena univerzalna novinarska etička načela.

Obrazloženje:

Prema Kodeksu časti hrvatskih novinara, prekršena su opća načela, odnosno pravo na točnu, potpunu i pravodobnu informaciju. Netočan naslov, što priznaje i sama urednica prijavljene Antene Zadar u očitovanju, predstavlja kršenje općeg načela Kodeksa. Očitovanje urednice, odnosno prebacivanje krivnje na nejasna priopćenja državnih institucija, nipošto ne može biti opravdanje za kršenje najvažnijeg postulata novinarstva – točnosti informacije. Ovom prilikom HND je uputio urednicu da u budućim sličnim slučajevima uputi novinarke i novinare da informaciju, ako nisu sigurni u njezinu valjanu interpretaciju, provjere s izvorom, što u prijavljenom slučaju nije bio problem, te da kao urednica ne odobrava objavu informacija za koje nije sigurna da su točne. Isto tako, HND koristi priliku da urednici ukaže na pravovaljanu praksu, koja se tek uvodi u hrvatskim medijima, da u slučaju pogrešnih informacija i ispravka u tekstu ili naslovu, iste izmijeni kada shvati da su netočni te na dnu teksta o promjenama obavijeste čitatelje. Pozivaju urednicu da isto napravi i u slučaju spornog teksta (HND, 2022.).

- **Primjer Nataša Vajagić vs. Net.hr**

Prijava N. Vajagić protiv portala Net.hr zbog nekoliko tekstova.

Zaključak:

Novinarsko vijeće časti jednoglasno je zaključilo kako su prekršena univerzalna novinarska etička načela.

Obrazloženje:

Prijaviteljica je priložila nekoliko snimki zaslona s naslovima članaka portala Net.hr. Naslovi poput „Emily Ratajkowski pokazala najveći dekolte ikad, sise su joj nakon poroda još ogromnije“ ili „Supruga mu se skinula na plaži: On ima 54, a ona 24 – grudi i guza su joj prava raskoš“, ne ostavljaju sumnji da je riječ o objektivizaciji osoba o kojima se piše i koje su svedene na svoje tjelesne atribute. Vijeće časti sa žaljenjem konstatira da Net.hr promovira sve stereotipe patrijarhalnog društva u kojem je očito i dalje prihvatljivo prikazivati žensko tijelo kao seksualni objekt, svodeći ga na nagonsko i banalno. Net.hr ovime je prekršio opća načela Kodeksa časti hrvatskih novinara, kao i članak 13. Kodeksa, koji govori o temeljnim ljudskim pravima i slobodama te koji propisuje da je nedopustivo koristiti stereotipe, pejorativne izraze, ponižavajuće prikazivanje, kao i svaki drugi oblik izravnog ili neizravnog poticanja ili podržavanja diskriminacije. Vijeće časti podsjetilo je na Rezoluciju Europskog parlamenta o

rodnoj ravnopravnosti u medijskom sektoru u Europskoj uniji u kojoj se konstatira i da među različitim stereotipima koji utječu na sliku o ženama i muškarcima prevladava seksualizacija ženskog tijela, što je posebno vidljivo u tabloidima i oglašavanju, te da erotizacija nasilja i objektivizacija žena u medijima negativno utječe na borbu za iskorjenjivanje nasilja nad ženama (HND, 2022.).

- **Primjer Vanja Premužić vs. Danica.hr**

Prijava Vanje Premužić protiv portala Danica.hr zbog teksta "Nepoznata zvijer snimljena u Podravini. Sumnjaju da je puma" objavljenog 29. 5. 2021. na portalu.

Zaključak:

Novinarsko vijeće časti je sa šest glasova za i jednim suzdržanim zaključilo da je urednik povrijedio univerzalna novinarska etička načela.

Obrazloženje:

Urednik portala Danica.hr Robert Mihaljević u svom očitovanju navodi da je naslov "dvodijelan, odvojen točkom, kako bi se istaknulo da je riječ o dva odvojena događaja". Mihaljević također tvrdi da je „naslov trebao potaknuti ljude da pročitaju tekst i da budu na oprezu ako odlaze u to područje.“

Njegovo obrazloženje nije ispravno jer je logično i realno da najveći dio čitatelja zaključi kako je „zvijer koja prati mladića“ zapravo puma od koje „strahuje Podravina“. Posljednje je još jedna dezinformacija u naslovu jer tekst izričito kaže da „Mještani Podravine zasad nisu u strahu“. Naslov teksta zaista ne odgovara njegovom sadržaju i dovodi u zabludu te je time prekršen članak 28. Kodeksa časti hrvatskih novinara. Ovako opremljeni prilozi urušavaju povjerenje čitatelja i, koliko god ovo ni približno ne predstavlja najveći problem hrvatskog novinarstva, jedan su od razloga njegova srozavanja te se može argumentirati da je prekršen i članak 1, koji propisuje čuvanje integriteta profesije. Zadatak novinara je, prije svega, prenijeti istinitu informaciju na što jasniji način, i to bez obzira na to je li posrijedi ozbiljna ili revijalna tema. Ovim tekstom prekršeni su članci 1 i 28 Kodeksa. Urednik portala Danica.hr nije član HND-a te mu Vijeće ne može izreći opomenu, ali smatra da je riječ o primjeru nepoštivanja načela novinarske struke i etike (HND, 2021.).

- **Dora Kršul vs. SBPLUS**

Prijava Dore Kršul protiv portala SBplus zbog teksta „Pravobraniteljica ne osuđuje pojavu, nego kleveće čovjeka“ objavljenog 3. 8. 2021. na portalu SBplus.

Zaključak:

Novinarsko vijeće časti je s pet glasova za i jednim protiv zaključilo da je novinar povrijedio Kodeks časti hrvatskih novinara te mu izriče opomenu.

Obrazloženje:

Prijavljeni novinar i urednik portala SBplus.hr Jerko Zovak objavom teksta Dore Kršul, u cijelosti preuzetog s portala Telegram.hr, ali pod promijenjenim naslovom, prekršio je niz odredaba Kodeksa časti hrvatskih novinara. Prijaviteljica je ispravno registrirala da su prekršeni članci 1, 11, 25, 27 i 28. Nadalje, činjenica je da je, objavljujući cijeli članak kolegice Kršul, a pod potpuno promijenjenim naslovom koji potpuno mijenja smisao teksta, kolega Zovak prekršio cijeli niz odredaba Kodeksa časti. Osim što je time jasno povrijeđeno autorstvo kolegice Kršul, tako će, bez obzira što je kratki komentar kolege Zovka jasno grafički odijeljen i potpisan komentarom, čitatelj nužno steći dojam da iza takvog naslova stoji kolegica Kršul, koja je potpisana pod glavni tekst. Time se zaista može govoriti o obmanjivanju i manipulaciji javnosti.

Prekršen je i članak 11. Kodeksa časti, koji propisuje poštivanje autorstva drugih novinara. Prekršen je i članak 25 Kodeksa časti: „Urednici novinskih izdanja, radijskih i televizijskih programa, kao i elektroničkih publikacija koje objavljuju novinarske priloge, dužni su pridržavati se profesionalnih etičkih načela koja vrijede za sve novinare. Njihova je odgovornost da i oglasi, pisma čitatelja, kao i svi drugi nenovinarski tekstualni, vizualni i zvukovni sadržaji izdanja koja uređuju budu u skladu s etičkim i zakonskim načelima javnog priopćavanja.“ Naročito je grubo prekršen članak 27: „Novinarski prilozi kojima je skraćivanjem ili drugim uredničkim intervencijama bitno izmijenjen smisao mogu se objaviti samo uz suglasnost autora. Dođe li do nesuglasnosti, autor ima pravo povući svoj prilog ili potpis. Za novinarski prilog objavljen bez imena ili inicijala autora ili pod pseudonimom, kao i za onaj koji potpisuje više autora, odgovara urednik.“ (HND, 2021.).

- **Pravobraniteljica za djecu Helenca Pirnat Dragičević vs. E-Varaždin**

Prijava pravobraniteljice za djecu protiv portala e-Varaždin zbog teksta „Uigrani trojac krade skupe naočale u Varaždinu“ objavljenog 2. 7. 2021. na portalu.

Zaključak:

Novinarsko vijeće časti jednoglasno je zaključilo da je urednik Alen Matušin prekršio univerzalna novinarska etička načela.

Obrazloženje:

Pravobraniteljica za djecu Helenca Pirnat Dragičević prijavila je tekst objavljen na portalu e-Varaždin.hr 2. srpnja 2021. pod naslovom „Uigrani trojac krade skupe naočale u Varaždinu“. U spomenutom, nepotpisanom tekst među ostalim se kaže kako su „prošlog tjedna trojica maloljetnika romske nacionalnosti, u očito dogovorenoj i dobro uigranoj akciji, ukrali vrijedne i skupe naočale u Optici Erjavec u Varaždinu, a sve je zabilježila nadzorna kamera. Kako se na snimci vidi, maloljetnici ulaze u optiku - jedan je otišao na jednu stranu, drugi na drugu i u međuvremenu kada je djelatnica išla za jednim od njih, treći je uzeo je sunčane naočale Ray Ban u vrijednosti od preko tisuću kuna i otišao.“ Uz tekst objavljena je i snimka, očito s nadzornih kamera u prodavaonici na kojoj se vide trojica dječaka i prodavačica.

Pravobraniteljica za djecu navodi kako se na slici jasno vide lica dječaka te ih je, iako nose zaštitne maske, moguće prepoznati. Ona dalje kaže kako se takvom objavom izravno ugrožava dobrobit djece te ih se izlaže prijetnjama i povećava mogućnost izloženosti nasilju, čime se ugrožava njihova sigurnost i dobrobit. Pritom se, piše dalje pravobraniteljica za djecu, oni nazivaju delinkventima i kradljivcima i ističe se njihovo romsko podrijetlo. Smatra kako isticanje nacionalne i nacionalne pripadnosti osumnjičenih pogoduje širenju predrasuda prema romskoj populaciji.

Spomenutim tekstom i objavom video snimke na portalu E-Varaždin prekršeno je više odredbi Kodeksa časti Hrvatskih novinara, a osobito članke 13., 17. i 20. (HND, 2021.).

- **Nataša Vajagić vs. I-vijesti**

Prijava Nataše Vajagić protiv portala i-Vijesti zbog teksta „Možda je naša La mula de Parenzo bila i lezbijka?“ objavljenog 5. 8. 2021. na portalu.

Zaključak:

Novinarsko vijeće časti jednoglasno je zaključilo da se uredniku i-Vijesti.hr uputi mišljenje kako slične tekstove treba potpisivati te ga upozorava da tekst sadrži netočnosti i ima homofobni karakter.

Obrazloženje:

Prijavljeni tekst je stav autora o festivalu Homo fešta te je stoga morao biti potpisan. Nadalje, tekst, kako prijaviteljica navodi, sadrži netočne informacije – sugeriranje zašto su određene radionice zatvorene te što je to trash muzika. Uz to cijeli tekst je prožet homofobnim karakterom. Uredniku se sugerira da prije objave tekstva vodi računa o Kodeksu časti u dijelu gdje govori o tome kako je nedopustivo koristiti stereotipe, pejorativne izraze, ponižavajuće prikazivanje, kao i svaki drugi oblik izravnog ili neizravnog poticanja ili podržavanja diskriminacije (HND, 2021.).

- **Vinko Paić vs. Paraf**

Prijava Vinka Paića (Slobodna Dalmacija) protiv portala Paraf zbog teksta „NE ŽELI SE CIJEPITI! Hanžekovićeви novinari prijavili kolegu Miševića njegovim poslodavcima na RTL-u“ objavljenog 16. 7. 2021. na portalu.

Zaključak:

Novinarsko vijeće časti jednoglasno je zaključilo da je novinar povrijedio Kodeks časti hrvatskih novinara te mu izriče opomenu.

Obrazloženje:

U opremi teksta koji potpisuje Paraf navodi se da je novinar Slobodne Dalmacije Vinko Paić novinar poslušnik koji je poslodavcu, televizijskoj kući RTL, odlučio prijaviti novinara te kuće Borisa Miševića, koji, prema Parafu, misli svojom glavom. Povod je bio Paićev tekst u Slobodnoj Dalmaciji pod naslovom „Novinar Boris Mišević ne staje s 'antivakcerskim' teorijama: Što kažete narode Hrvatske? Hoćete im dopustiti ovakav bezobrazluk? RTL se ograđuje od njegovih istupa“ u kojem piše o Miševićevim stavovima koje je objavljivao na društvenoj mreži Facebook. U njima Mišević preispituje efikasnost cjepiva protiv COVID-a 19

navodeći da su u Velikoj Britaniji umrli i brojni ljudi cijepljeni protiv COVID-a 19 te kako se ljude ne smije siliti na cijepljenje, uz opasku da internetski portali one koji se nisu cijepili smatraju ljudima s nižim stupnjem inteligencije.

Za potrebe teksta Slobodne Dalmacije Paić je kontaktirao RTL, čiji su čelni ljudi odgovorili da „osobni stavovi RTL-ovih zaposlenika i suradnika dijeljeni na privatnim profilima različitih društvenih mreža ne mogu biti, niti su stav ili mišljenje kompanije”.

Damir Grund, glavni urednik Parafa, u očitovanju kaže da „Paić u svojem tekstu kritizira stavove o cijepljenju kolege s RTL-a i naziva ih 'antivakcerskim', premda kolega Mišević nema ništa protiv cijepljenja, samo zastupa pravo na izbor“. Također tvrdi kako je Paić namjerno, s intencijom da kolegu novinara prijavi njegovim poslodavcima, postavio sugestivno pitanje o mogućoj sankciji protiv Miševića. Novinarsko vijeće časti, međutim, u Paićevu tekstu nije pronašlo tvrdnju da Mišević promiče „antivakcerske teorije“. Ta tvrdnja nalazi se samo u naslovu, za koji je, prema Zakonu o medijima, odgovorna glavna urednica, a ne novinar.

Parafu nitko ne zabranjuje da propituje pojedine medije i postupke njihovih novinara, ali to se ne radi tako da se novinara u opremi teksta nazove „poslušnikom“, a još manje da se novinarska pitanja novinara nazivaju „prijavom“ kolege. Paraf nije naveo nikakve dokaze o tome čiji bi to poslušnik i „cinker“ trebao biti novinar Vinko Paić kada je pisao tekst o prepoznatljivom televizijskom licu. Vijeće stoga smatra da je Damir Grund prekršio članak 6. Kodeksa časti hrvatskih novinara koji kaže: „U svim novinarskim priložima, pa tako i u komentarima i polemikama, novinar je dužan poštovati etiku javne riječi i kulturu dijaloga te uvažavati čast, ugled i dostojanstvo osoba ili skupina s kojima polemizira” te mu izriče opomenu (HND, 2021.).

6. ZAKLJUČAK

Kao što je u uvodu rečeno, cilj ovoga završnoga rada bio je ukazati na važnost poštivanja i definiranja etičkih načela profesionalnog rada novinara. Osim toga, cilj mu je bio ukazati i na nepoštivanje i kršenje novinarskih, odnosno etičkih načela, zbog čega dolazi do smanjenja kvalitete novinarske djelatnosti. Iz navedenih primjera u radu jasno je vidljivo kršenje spomenutih načela.

Zaključno, profesionalno novinarsko djelovanje prije svega predstavlja skup dužnosti, obveza i prava. Naime, novinar ima obvezu svoj posao obavljati savjesno i odgovorno na način koji predstavlja ravnotežu i nepristranu stranku. Treba prenositi točne informacije koje se temelje na poštenju i istini. Njegova je dužnost navedenu obvezu publici predstavljati na način koji će poticati kvalitetan i profesionalan odnos, a njegova prava su zaštita, znanje i privatnost! Suvremeno novinarstvo utemeljeno je na pet profesionalnih standarada, a to su:

- Istinitost
- Točnost
- Nepristranost
- Uravnoteženost
- Poštenje

Naime, novinarstvo predstavlja profesiju koja se temelji na istini, a koja svoj cilj ispunjava onda kada izvještava o događajima koji su istiniti. Osim što novinari moraju biti iskreni, također moraju objaviti točne objektivne informacije. Profesionalno novinarstvo odlikuje nepristranost i uravnoteženost koje obje strane događaja prikazuje objektivno, bez subjektivnog uplitanja. Profesionalni novinar u javnom medijskom prostoru svoju dužnost prema publici ispunjava istinitim, točnim, nepristranim te uravnoteženim izvještavanjem.

U 21. stoljeću okružuje nas napredna tehnologija, koja traži razvijenu novinarsku etiku koja je danas nužno potrebna. Jasno je kako upravo novinarska etika danas oblikuje moderno novinarstvo pa su etičnost i profesionalnost vrijednosti koje stvaraju humane novinare. Isti ti novinari trebaju služiti javnosti, koja je njihov glavni konzument.

Današnja pojava senzacionalizma u medijima odlikovana je sve većim brojem novinarskih tekstova koji nerijetko objavljuju netolerantne, lažne, nevažne ili uznemirujuće, privatne informacije, a sve s ciljem ostvarivanja većeg profita. Također, danas se sve češće pojavljuje i

govor mržnje čiji je cilj, u medijskom prostoru, napadati, diskriminirati ili povrijediti pojedinca ili čitavu skupinu. Odabrani primjeri, koje je uočilo i osudilo Hrvatsko novinarsko društvo, kao krovna organizacija hrvatskoga novinarstva, prikazani su i u ovom radu. Upravo oni daju veći uvid u sve češće pribjegavanje neetičnom ponašanju i djelovanju u medijima, između ostaloga i na dnevno-informativnim portalima. Novinarska bi etika treba biti polaznom točkom svih medijskih izvještavanja, posebno kada se radi o osjetljivim temama, posebno onima iz crne kronike. Zaključno, najbitnije je to da novinarstvo kao profesija mora služiti građanima. Informacijama se ne smije manipulirati, niti se objava treba uljepšavati, izvrtati, nego izvještavanje o događaju - treba biti istinito i pravilno. Javnost ima pravo znati određene informacije, no treba dobro promisliti o tome, što je doista važno saznati, a što se konzumentima i korisnicima medija, plasira ponajprije zbog ostvarivanja profita. Čestiti i časni novinari, često su predvodnici u stvaranju smjernica za bolju budućnost!

POPIS LITERATURE

Knjige i znanstveni časopisi:

1. Benković, V. i Balabanić I. (2010.) Analiza sadržaja najposjećenijih hrvatskih internetskih portala. *Medijska istraživanja: znanstveno-stručni časopis za novinarstvo i medije*, 16 (2), 43-57
2. Bertrand, J.C. (2007.) *Deontologija medija*. Sveučilišna knjižara, Zagreb.
3. Brautović, M. (2010.) Razvoj hrvatskog online novinarstva 1993-2010. *MediAnali*, 4(8), 23-42.
4. Brautović, M. (2011.) *Online novinarstvo*. Školska knjiga, Zagreb.
5. Deuze, M. (2001.) *Online Journalism: Modelling the First Generation of News Media on the World Wide Web*. First Monday, Peer-reviewed on the Internet
6. Fidalgo, J. (2013.) *Journalism is changing – and what about journalism ethics?* IAMCR 2013 Conference. Ethics of Society and Ethics of Communication Working Group, Dublin.
7. Handzhiyska, L., Mackay, C. (2017.) *Uvod u Zakone u medijima*. Beč. Verein Freies Radio Wien.
8. Kunczik, M., Zipfel, A. (2006.) *Uvod u znanost o medijima i komunikologiju*. Friedrich Ebert Stiftung, Zagreb.
9. Malović, S. (2005.) *Osnove novinarstva*. Golden marketing, Zagreb.
10. Malović, S., Ricchiardi, S., Vilović, G. (2007.) *Etika novinarstva*. Izvori, Zagreb.
11. Milas, G. (2005.) *Istraživačke metode u psihologiji i drugim društvenim znanostima*. Naklada Slap, Jastrebarsko.
12. Poler Kovačić, M. (2001.) Kriza novinarstva kao kriza etike: tko je novinarski subjekt?. *Medijska istraživanja*, 7 (1-2), 25-44.
13. Radišić, M. (2019.) *Komunikacija odijevanjem u javnosti: Specijalistički završni rad* (Specijalistički diplomski stručni).
14. Rakovac, Ž. (2014.) *Štampani mediji: Malo i senzacionalistički o EU integracijama*. Biro za društvena istraživanja.
15. Rudin, R., Ibbotson, T. (2008.) *Uvod u novinarstvo*, Mate d.o.o., Zagreb.

16. Vilović, G. (1998). *Etika novinarstva*. Izvori, Zagreb.
17. Vučetić, V. i Radovanović Šarenac, D. (2018.) Izazovi medijalizacije društva,
18. Žaket, D. (2007.) *Novinarska etika, moralna odgovornost u medijima*. Službeni glasnik, Srbija.
19. Žunić, M. (2019.) *Fenomen clickbaita i senzacionalizam u online medijima na primjeru portala Vijesti.hr i Dnevnik.hr* (Diplomski rad).

Internetski izvori:

1. HND (2009.) Kodeks časti hrvatskih novinara, <https://www.hnd.hr/dokumenti> (pristupljeno 01.07.2022.)
2. HND (2021). Zaključci 21. sjednice Novinarskog vijeća časti održanog 25. studenog 2021. <https://www.hnd.hr/zakljucci-21-sjednice-novinarskog-vijeca-casti-odrzane-25-studenog-2021> (pristupljeno 01.07.2022.)
3. HND (2022.) Zaključci 22. sjednice Novinarskog vijeća časti održanog 27. siječnja 2022. <https://www.hnd.hr/zakljucci-22-sjednice-novinarskog-vijeca-casti-odrzane-27-sijecnja-2022> (pristupljeno 05.07.2022.)
4. Zakon o audiovizualnim djelatnostima (2018.) Narodne novine, br.61/18, <https://www.zakon.hr/z/489/Zakon-o-audiovizualnim-djelatnostima> (pristupljeno 28.07.2022.)
5. Zakon o elektroničkim komunikacijama (2022.) Narodne novine, br. 76/22, <https://www.zakon.hr/z/182/Zakon-o-elektroni%C4%8Dkim-komunikacijama> (pristupljeno 03.07.2022.)
6. Zakon o elektroničkim medijima (2021.) Narodne novine, br. 111/21, <https://www.zakon.hr/z/196/Zakon-o-elektroni%C4%8Dkim-medijima> (pristupljeno 10.07.2022.)
7. Zakon o Hrvatskoj radioteleviziji (2018.) Narodne novine, br. 137/10, 76/12, 78/16, 46/17, 73/17, 94/18. <http://www.propisi.hr/print.php?id=724> (pristupljeno 03.07.2022.)
8. Zakon o medijima, 2013, Opće odredbe, Članak 1.a (NN 81/13) <https://www.zakon.hr/z/38/Zakon-o-medijima> (pristupljeno 13.06.2022.)

9. Zovko, H. (2019.) HND izašao iz Radne skupine za izradu Zakona o elektroničkim medijima. Dostupno na <https://www.hnd.hr/hnd-izasao-iz-radne-skupine-za-izradu-zakona-oelektronickim-medijima> (pristupljeno: 15.06.2022.)